

IZVEŠTAJ KOMISIJE ZA ODOBRENJE TEME MAGISTARSKOG RADA:

ISPOLJENOST PROBLEMA U PONAŠANJU KOD DECE SA SMETNJAMA U INSTITUCIONALNOM I PORODIČNOM KONTEKSTU

Na sednici Odeljenja za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, održanoj 25. 10. 2012. godine, izabrani smo u komisiju za ocenu teme magistarskog rada pod naslovom: „Ispoljenost problema u ponašanju kod dece sa smetnjama u institucionalnom i porodičnom kontekstu“ koju je predložila Branka Radojević, studentkinja postdiplomskih - magistarskih studija na Odeljenju za psihologiju Filozofskog fakulteta.

Pošto je komisija detaljno pregledala nacrt planiranog istraživanja magistarskog rada, instrumente i literaturu koju je predložila kandidatkinja, Odeljenju za psihologiju podnosi sledeći:

IZVEŠTAJ

Podaci o kandidatu

Branka Radojević (rođena 2. 3. 1967, Zemun). diplomirala je na Filozofskom fakultetu u Beogradu (prosek 8,20), na temu: Porodice insulin-zavisnih dijabetičara: Struktura i način funkcionisanja. Psihoterapeut je za pružanje individualne i grupne podrške deci/mladima sa problemima u ponašanju, privrženosti i drugim teškoćama usled nepovoljnih uslova razvoja (enuresa, socijalno uzrokovana hiperaktivnost, itd.) i njihovim porodicama. Master PRIDE trener (trener trenera) je međunarodnog programa za obuku hranitelja i usvojitelja.

U okviru Asocijacije za alternativno porodično staranje o deci – FAMILIA, od 1999. godine, bavi se razvijanjem programa podrške porodicama (hraniteljskim i usvojiteljskim) sa decom bez roditeljskog staranja, i profesionalcima koji rade sa njima. Autor je akreditovanih programa za obuku profesionalaca u socijalnoj zaštiti: *TERAPEUTSKO HRANITELJSTVO - Vaninstitucionalna podrška deci izloženoj dugotrajnoj traumatizaciji, zanemarivanju i zlostavljanju* i *PROCENA POTREBA RADI EFIKASNE PODRŠKE* – Obuka za primenu modela i baterija instrumenata procene potreba dece sa smetnjama u razvoju i njihovih porodica (ROD). Učestvovala u Predlogu izmene zakonodavstva u delu Porodičnog zakona koji se odnosi na decu bez roditeljskog staranja (Ministarstvo za socijalna pitanja i SC UK, 2002), analizi sistema socijalne zaštite u Srbiji: *Design and Scoping Mission on Reform of Social Welfare Policy and Practice in Serbia* (Ministarstvo za socijalna pitanja i SC UK, 2003), kao i projektu Ministarstva za socijalna pitanja (2004) Razvoj porodičnog smeštaja i usvojenja (deo koji se odnosi na usvojenje).

Problem i ciljevi istraživanja

Postoje različiti nazivi koji se odnose na decu koja imaju teškoće u psihosocijalnom funkcionisanju: deca sa posebnim potrebama, deca sa smetnjama, deca sa razvojnim smetnjama, ometena ili hendikepirana deca, itd. Funkcionalna ograničenja nekog deteta uslovljena njegovim fizičkim ili mentalnim stanjem, koja mu otežavaju da učestvuje u svakodnevnom životu, mogu biti različitog obima i stepena težine. S obzirom na društvenu marginalizaciju, deca sa smetnjama predstavljaju slabo vidljivu društvenu grupu, i po pravilu se ne zna ni koliki broj dece je obuhvaćen. U Srbiji je u evidencijama centara za socijalni rad

registrovano 14.000 dece sa smetnjama, a procene su da ih ima između 100 i 120 hiljada. U daleko najtežem položaju su deca sa kombinovanim/višestrukim teškoćama (teškoćama u govoru, senzornim, neurološkim i motornim oštećenjima), udruženim sa teškoćama u intelektualnom razvoju. Dijagnostičke kategorije koje uobičajeno stoje u vezi sa sniženim kognitivnim potencijalima, pored mentalne retardacije, jesu i genetske malformacije (najčešći Daunov sindrom), cerebralna paraliza, pervazivni poremećaji i sl. Upravo ovom kategorijom dece, koja su u najvećem riziku da ih društvo "otpiše", namerava da se bavi kandidatkinja u svom magistarskom radu.

Rad treba da osvetli položaj ove dece u društvu i uslove njihovog odrastanja tako što će ispitati socijalizatorske uslove u kojima odrastaju i povezanost socijalizatorskih uslova (pre svega, da li odrastaju sa biološkim roditeljima ili u domskom smeštaju) i dijagnostifikovanih smetnji sa javljanjem problema u ponašanju. Specifičnije, predmet istraživanja biće poređenje emocionalno-bihevioralnih indikatora uticaja institucije i porodice na odrastanje dece sa smetnjama u razvoju.

Nezavisne varijable:

- Smeštaj deteta: boravak u biološkoj porodici, ili boravak u ustanovi
- Dužina domskog smeštaja.
- Broj promena sredine, uključujući i dugotrajne ili učestale hospitalizacije.

Zavisne varijable:

Biće utvrđivana zastupljenost i intenzitet smetnji u psihofizičkom razvoju u sledećim aspektima ponašanja i psihičkog funkcionisanja:

- **Navike ishrane** (odbijanje ili prekomerno unošenje; krađa hrane; skladištenje/hoarding hrane; pika ili odbijanje određene vrste hrane.)
- **San i navike zaspivanja** (teškoće pri zaspivanju; nesanica; noćni teror/strahovi...)
- **Navike čistoće** (otpor pri kupanju, održavanju higijene ili presvlačenju; enureza; enkopreza; bizarni rituali pri upražnjavanju navike/tretiranju izlučevina.)
- **Emocionalno reagovanje** (napadi besa; uznemirenost; plašljivost; plačljivost; fobije; nemogućnost prepoznavanja osećanja ili atipične emocionalne reakcije; bezvoljnost, tikovi.)
- **Aktivitet i pažnja** (pažnja kratkotrajna; preterana aktivnost/nemogućnost deteta da sedi na jednom mestu; teško prebacivanje sa jedne na drugu aktivnost; preokupiranost pojedinim predmetima.)
- **Autoerotske, autoagresivne radnje i erotizovano ponašanje** (roking; sisanje palca; samopovređivanje; neadekvatno seksualno znanje; seksualizovana igra/seksualno provokativno ponašanje, navođenje mlađe dece na neprimeren dodir.)
- **Ponašanje** (nepoštovanje naredbi i pravila; verbalna i/ili fizička agresivnost; uništavanje stvari; laž i manipulacija; krađa; rizično ponašanje; mučenje životinja i druga surova/bizarna ponašanja; konzumiranje nedozvoljenih supstanci.)
- **Odnos prema odgajateljima (roditeljima/vaspitačima) i odraslima izvan kuće/ustanove** (odbijanje dodira i kontakta očima sa odgajateljima; lepljivost, preterana vezanost za odgajatelje; nediferenciranje stepena intime u odnosu na poznate i nepoznate ljude; ravnodušnost u odnosu na prisustvo ili odsustvo odgajatelja.)
- **Odnos prema drugoj deci** (nezainteresovanost za drugu decu – povlačenje i posmatranje; odbačenost od ili popustljivost prema vršnjacima; žrtva maltretiranja od

strane druge dece; ljubomora prema dugoj deci; nekooperativnost; zastrašivanje i pretnje vršnjacima; sklonost tučama i nasilju; ravnodušnost na prisustvo druge dece.).

- **Pohađanje vrtića/škole, dnevnog boravka i uključenost u druge resurse zajednice.**
- **Korišćenje psihofarmaka.**

Kontrolne varijable:

Pri komparabilnoj analizi grupe dece u porodičnom i domskom smeštaju, deca će, po parovima, biti izjednačena po varijablama koje mogu imati značajan uticaj na probleme u ponašanju. Te varijable će biti:

- pol
- uzrast
- smetnja (vrsta i težina) u psihofizičkom razvoju.

U skladu sa prethodno navedenim, hipoteze su sledeće:

- Problemi u ponašanju su zastupljeniji i kompleksniji kod dece sa smetnjama koja su smeštena u ustanove socijalne zaštite, nego kod one koja odrastaju u svojim biološkim porodicama.
- Deca sa smetnjama sa dužim boravkom u ustanovi i više promena sredine ispoljavaju više teškoća i to kompleksnije prirode.
- Deca sa smetnjama koja odrastaju u ustanovi manje su ili nisu uopšte uključena u obrazovni proces i resurse zajednice.
- Deca sa smetnjama koja žive u ustanovi uzimaju više psihofarmaka nego ona koja odrastaju u kontekstu/okruženju svoje porodice.

Metodologija

Podaci će se prikupiti pomoću baterije instrumenata ROD (Model procene potreba dece sa smetnjama u razvoju i njihovih porodica). Radi se o bateriji instrumenata koji služe za produbljenu procenu u centrima za socijalni rad, proverenoj na preko dvesta dece i porodica.

Za potrebe istraživanja biće korišćen deo instrumenata iz dve uzrasne baterije od 7 do 14 i 15+ godina, i to:

I. Priprema za procenu – Rad na dokumentaciji: Priprema za procenu sadrži 15, odnosno 23 pitanja (za decu u zaštiti). Sastoji se od relevantnih pitanja o aktuelnom smeštaju deteta i njegovoj prethodnoj istoriji, čime se izdvajaju faktori rizika, odnosno relevantne nezavisne varijable: broj promena sredine, boravak u instituciji, kao i vrsta smetnje/invaliditeta.

II. ROD 1: Potrebe deteta – Izvor podataka: Odgajatelj. Obuhvata domene, od kojih će za potrebe istraživanja biti obuhvaćeni oni označeni zvezdicom:

1. * Zdravstvene potrebe (15 pitanja) – samo pitanja koje se odnose na hospitalizacije i uzimanje psihofarmaka.
2. * Emocionalno socijalni razvoj i ponašanje (Emocionalne potrebe; Odnos sa užim i širim socijalnim okruženjem i ponašanje) – 20 grupa pitanja sa relevantnim indikatorima.
3. Identitet – Lični i porodični – 18 pitanja.

4. *Psihomotorni, kognitivni razvoj i obrazovanje – 16 grupa pitanja sa relevantnim indikatorima (pitanja koja se odnose na uključenost/adaptiranost u obrazovni proces i širu zajednicu).

5. Samostalnost u brizi o sebi – 7 grupa pitanja (ukupno 26 itema).

III. ROD 4: Lista opservacije – Izvor podataka: Odgajatelj. (Šest grupa pitanja za strukturirano posmatranje.)

Kao dodatni izvor podataka za decu u ustanovama koristiće se i individualni profili za svako dete, urađeni na osnovu posmatranja i interakcije stručnjaka sa decom tokom njihove pripreme za izmeštanje u male domske zajednice, a gde bude moguće, biće obavljen i intervju sa detetom, na osnovu instrumenta ROD 2: Potrebe deteta.

Uzorak

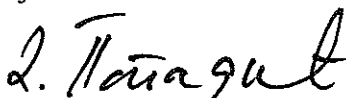
Ispitivanjem će biti obuhvaćeno 20 dece sa smetnjama u razvoju smeštenih u ustanove, i 20 dece sa smetnjama u razvoju koja odrastaju u svojim biološkim porodicama. Grupe će biti izjednačene po parovima, na osnovu pola, uzrasta i karaktera smetnji. Uzrast dece će biti u rasponu od 7 do 18 godina.

Zaključak

Kandidatkinja je sebi postavila složen i težak zadatak, čiji rezultati mogu biti ne samo od teorijskog već i od velikog praktičnog značaja, jer bi pomogli da se bolje sagleda društveni položaj dece sa ozbiljnim smetnjama i predlože optimalni načini za njihovo odrastanje.. Postavljanje problema zasniva se na pregledu obimne i relevantne literature. S obzirom na dosadašnji rad kandidatkinje i njenu stručnost u ovoj oblasti, uvereni smo da je ona u potpunosti kompetentna da taj zadatak uspešno obavi. Stoga predlažemo da se Branki Radojević odobri izrada magistarskog rada pod naslovom „Ispoljenost problema u ponašanju kod dece sa smetnjama u institucionalnom i porodičnom kontekstu“.

Beograd, 29. 1. 2013. godine

Komisija

dr Dragan Popadić, redovni profesor, Filozofski fakultet

dr Vera Rajović, vanredni profesor, Filozofski fakultet

dr Danka Radulović, vanredni profesor, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Literatura:

- Chamberlain, P. (1994; 1998;) *Family Connections: A Treatment Foster Care Model for Adolescents with Delinquency*. Oregon: Northwest Media Inc.
- Department of Health (1999) *Promoting health for looked after children: A guide to healthcare planning, assesment and monitgoring*. London. Department of Health.
- Dusek, J., Carter, O.B. and Levy, G. (1986) The Relationship between Identity Development and Self-Esteem during the Late Adolescents Years: *Journal of Adolescents Research*. Vol.1 (3), 251 – 265.
- Henggeler W. S. (1998) *Multisystemic Treatment of Antisocial Behaviour in Children and Adolescents* The Guilfor Press: New York.
- Hjern et al (2004) quoted in Selman, P. (2006) *"Find me a Family!": Permanency Planning and Special Needs Adoption*. The paper presented in Belgrade on April 2006.
- Kelly, G. and Gilligan R. (2000) *Leaving Care and Fostering: Issues in Foster Care Policy, Practice and Research*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Kuzmanović, B. i saradnici (2002) *Deca bez roditeljskog staranja (Children Without Parental Care)*. Beograd: Save the Children UK Belgrade i Insitut za psihologiju Beograd.
- Kim, S, Larson, S.A. 2000 Behavioural outcomes of deinstitutionalisation for people with intellectual disability: A review of US studies conducted between 1980 and 1999. University of Minnesota: Institute on Community Integration.
- Lerner, R., Brennan, A., Noh, E.R. and Wilson, C. (1998) *The Parenting of Adolescents and Adolescents as Parents: A Developmental Contextual Perspective*. University of Wisconsin-Madison: General Liubrarz Szstem.
- Milovanović i sar. (2012) *Sklonjeni i zaboravljeni*. Beograd: MDRI.
- Mitić, M. i Ksenija, K. (2002) *Deca na ranom uzrastu u hraniteljskim porodicama (Early Childhood Development Of Foster Children)*. Beograd: Save the Children UK, Belgrade.
- Mount, J, Lister, A and Bennun, I. (2004) Identifying the Mental Health Needs of Looked After Young People: *Clinical Child Psychology and Psychiatry*. Vol. 9(3): 363-382. London: Thousand Oaks and New Delhi.
- Patterson, G.R., Reid,J., & Dishion, T.J. (1992) *A Social Interactional Approach*, V. 4: *Antisocial Boys*. Castalia Publishing Company: Eugen, OR.
- Plut, D., Popadić, D. (2007) *U lavirintu nasilja*. Beograd: Institut za psihologiju.
- Reitzle, M., Vondracek, F.W., Silbereisen, R.K. (1998) Timing of School-to-Work Transitions: A Developmental-Contextual Perspective. *International Jornal of Behavioral Development*. Vol. 22 (1), 7-28. Sage.
- Schofield, G., Beek, M., Sargent K. with Thoburn, J. (2000) *Growing Up in Foster Care*. London: BAAF.
- Stakić, Đ., Stakić, M. (2006) planiranje i programiranje vaspitno-terpauetskog rada sa decom i omladinom sa poremećajima u ponašanju, emocionalnom i oscijalnom razvoju -